

- свещение, 1972. – 351 с.
6. Слюсарева Н. А. Проблемы функциональной морфологии современного английского языка / Н. А. Слюсарева. – М. : Наука, 1986. – 215 с.
 7. Смирницкий А. И. История английского языка / А. И. Смирницкий. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1965. – 138 с.
 8. Смирницкий А. И. Морфология английского языка / А. И. Смирницкий. – М. : Иностранная литература, 1959. – 440 с.
 9. Хлебникова И. Б. Сослагательное наклонение в современном английском языке / И. Б. Хлебникова. – Калинин. : Советское радио, 1971. – 174 с.
 10. Jespersen O. Essentials of English grammar / O. Jespersen. – London : Allen & Unwin, 1933. – 387 p.

*Віра Дрібнюк
(Чернівці)*

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ МОДАЛЬНОСТІ У ГРАМАТИКАХ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація: Розглядаються погляди авторів граматики лінгвістичну категорію модальності у тісному зв'язку з категорією модальності в логіці. Систематизуються й інтерпретуються підходи лінгвістів до визначення змісту цієї категорії. Зокрема, наголошується на ланцюжкових відношеннях *мовець – пропозиція – дійсність*, виокремленні „об'єктивного” та „суб'єктивного” аспектів модальності, визначенні ролі мовця у вираженні значень об'єктивної та суб'єктивної модальності.

Ключові слова: *мовець, мовна модальність, аспекти модальності, модальні значення.*

Аннотация: Рассматриваются взгляды авторов грамматик на лингвистическую категорию модальности в тесной связи с логической категорией модальности. Систематизируются и интерпретируются подходы лингвистов к определению сущности этой категории, в частности подчеркивается цепочное отношение *говорящий – пропозиция – действительность*; выделение „объективного” и „субъективного” аспектов модальности, определяется роль говорящего в выражении значений объективной и субъективной модальности.

Ключевые слова: *говорящий, языковая модальность, аспекты модальности, модальные значения.*

Abstract: The authors of grammars consider linguistic category of modality in close connection with logical category of modality; underline the chain relation: *speaker –*

proposition – reality; distinguish „objective” and „subjective” aspects of modality, define the speaker’s role in the objective and subjective modality meanings expression.

Key words: *speaker, language modality, modality aspects, modality meanings.*

Об’єктом дослідження у статті є поняття модальності в лінгвістиці, **предметом** – погляди англійських учених щодо розуміння цього багатогранного явища. **Завдання** викладу полягає в систематизації та інтерпретації точок зору щодо визначення змісту категорії модальності в теорії граматики сучасної англійської мови.

У граматиках сучасної англійської мови ми зустрічаємо різні визначення модальності.

Так, „Семантика” Дж. Лайонза („Semantics” J. Lyons) пропонує таке визначення: *modality is people’s opinions and attitudes towards propositions expressed with language or circumstances described by propositions* (думки чи відношення до пропозицій, виражених за допомогою мови чи обставин, описаних у пропозиціях) [10, с. 541].

ГраMATика Р. Квірка („Comprehensive Grammar of the English Language” R. Quirk) дає таку дефініцію: *modality is the speaker’s judgement on the authenticity of propositions* (судження мовця про достовірність пропозицій) [17, с. 219].

Ф. Пальмер у своїй праці „Modality and English Modals” визначає модальність як: *modality is the grammarization of the speaker’s subjective attitudes and opinions* (граматизація суб’єктивного відношення та думок мовця) [13, с. 16].

Згідно з трактуванням модальності К. фон Фінтель („Modality and Language” K. von Fintel): *modality is a category of linguistic meaning having to do with the expression of possibility and necessity* (лінгвістична категорія, що передає ймовірність та необхідність) [3, с. 1].

Отже, модальність розглядають у плані вираження відношення мовець – зміст речення – дійсність.

Терміни „об’єктивна модальність” (objective modality) та „суб’єктивна модальність” (subjective modality) запропоновані Дж. Лайонзом у праці „Semantics” (1977). Різницю між ними досліджували також М. Халлідей, В. Фолі та Р. Ван Валін і К. Хенгевельд [19, с. 1506]. Дж. Лайонз пояснює своє бачення

цих видів модальності на прикладах:

(1) *Alfred has smoked for thirty years and the statistics tells us a scary tale. He may well get lung cancer.*

(2) *Alfred has smoked for thirty years, so I worry about him. He may well get lung cancer.*

Приклад 1 ілюструє просту констатацію фактів на основі наукових спостережень, але відсутні всякі емоційні реакції мовця (об'єктивний аспект) („*it has a meaning more like 'the probability of his getting lung cancer is relatively high'*”) [16, с. 116]. У прикладі 2 мовець хвилюється за свого друга та співчуває йому (суб'єктивний аспект) („*he may well get lung cancer' seems to mean 'the possibility of his getting lung cancer is one to worry about'*”) [16, с. 116]. Суб'єктивність – це „присутність” мовця у реченні (*Subjectivity is a matter of speaker's, or more generally, of the locutionary agent's involvement of himself in the utterance*) [9, с. 111]. Англійські вчені знаходять точки дотику в баченні того, що суб'єктивність модальності полягає в особистості мовця як її носія.

В основу свого бачення модальності Дж. Лайонз (J. Lyons) поставив концепцію Р. Хеара [6], який поділяє висловлення на три компоненти: невстичний (the neustic), тропічний (the tropic) та фрастичний (the phrastic) [6, 10]. Невстичний компонент – це частина змісту речення, яка тісно пов'язана з видом мовленнєвого акту, в якому речення бере участь. Основу змісту висловлення визначає словосполучення *I-say-so* (Я так кажу) („part of the sentence which correlates with the kind of speech act that the sentence is characteristically used to perform”) [10, с. 749]. Тропічний компонент – частина змісту речення, яка у твердженні передає дійсність, бажаність, тощо, тісно пов'язана з фрастичним компонентом і основою висловлення визначає *It-is-so and so-to-be* (Так є і так має бути) („part of the sentence which expresses the speaker's commitment to the factuality, desirability, etc., of the propositional content conveyed by the phrastic”) [10, с. 750]. Фрастичний компонент відповідає твердженню змісту висловлення. *I agree that the matter is that he has a bad character* (*I agree* – невстичний компонент (прихильність мовця до чогось (*I say so*)), *that the matter is that* –

тропічний компонент (*it is so*), *he has a bad character* – фразтичний компонент (ствердження)). *If you go out, shut the door* (*If you go out* – тропічний компонент (*category of mood*), *shut the door* – фразтичний компонент (наказ)).

Ці три компоненти формують основу інтерпретації об'єктивної та суб'єктивної модальності Дж. Лайонза: об'єктивна епістемічна модальність включає в себе тропічний компонент висловлення, суб'єктивна епістемічна модальність – невстичний компонент. Деонтична модальність визначається Дж. Лайонзом як суб'єктивно-об'єктивна, оскільки включає в себе невстичний та фразтичний компоненти. Отже, Дж. Лайонз вважає, що епістемічна та деонтична модальності можуть бути суб'єктивними [1, с. 70], оскільки включають в себе невстичний компонент.

Погляди Дж. Лайонза поділяє і М. Халлідей (M. Halliday). Він визначає суб'єктивно-об'єктивну дихотомію як основу для розрізнення між функціональними компонентами висловлення. Різниця у поглядах полягає у тому, що Дж. Лайонз розрізняє об'єктивність та суб'єктивність на основі деонтичної та епістемічної модальності.

Я. Нуїтс (J. Nuys) у цьому зв'язку пише, що у Дж. Лайонза це не єдиний параметр, за яким він вимірює різницю між об'єктивною модальністю та суб'єктивною модальністю [12, с. 945–951]. Науковець включає в їх розмежування „очевидність”, що, на його думку, стосується епістемічної модальності. Суб'єктивно-епістемічний компонент висловлення свідчить про те, що лише мовець може знати очевидність, на основі якої він робить висновок. У випадку об'єктивно-епістемічної модальності мовець допускає думку, що очевидність відома й іншим людям, які поділяють його висновок [11, с. 31].

В. Фолі (W. Foley) та Р. ван Валін (R. van Valin) аналізують структуру речення як такого, що складається з трьох шарів. Вони накладаються один на один, і кожен із них асоціюється із власним набором граматичних операторів. Перший шар називається центром та складається з присудка та операторів, що вказують на аспект і напрямок. Другий – ядро, яке складається з центру та його центрального складу, а

також операторів деонтичної та динамічної модальності. Третій – периферія, яка складається з ядра та його компонентів, операторів часу, епістемічної модальності, очевидності та іллокутивної сили. Свої бачення В. Фолі та Р. ван Валін демонструють на модальних дієсловах, одні з яких функціонують як оператори ядра, інші – як оператори периферії [4, с. 229–232]. Неепістемічні модальні дієслова – ті, які виражають повинність, дозвіл, здатність і бажання, вважаються ядерними операторами. Вони визначають відношення між змістом ядра і присудком, і їхня функція є внутрішньою по відношенню до ядерного шару речення: *John could be able to write this letter* (деонтична модальність – неепістемічне модальне дієслово, яке виражає здатність). Епістемічні модальні дієслова визначаються як периферійні оператори, чия функція є зовнішньою по відношенню до ядерного шару. Вони виражають оцінку мовця того, що суть, закріплена у ядрі, стане реальністю: *John may have leave* (епістемічна модальність – епістемічна модальне дієслово, яке виражає можливу реальність). Отже, Вільям Фолі та Роберт ван Валін підтримують твердження про те, що епістемічна модальність може бути суб'єктивною.

Структура поглядів К. Хенгевельда (К. Hengeveld) поєднує всі вищезрозглянуті підходи. Як і В. Фолі та Р. ван Валін, К. Хенгевельд пропонує пошарову модель структури речення, яка складається з послідовних шарів, кожен з яких має власний набір операторів. Він пропонує різні типи модальності як операторів для кожного шару речення, серед яких властива (Inherent), епістемологічна (Epistemological) та об'єктивна (Objective). Епістемологічна модальність включає передачу мовцем ствердження дійсності [7, с. 58]. Ця категорія включає еквівалент Дж. Лайонза, запропонований у вигляді суб'єктивно-епістемічної модальності та маркерів очевидності: *I'm not pretending, I'm really ill*. Об'єктивна модальність включає оцінку стану справ по відношенню до знань мовця, які можуть бути або епістемічними („знання про можливі ситуації, отримані з концепції мовця про реальність чи гіпотези про всесвіт” („knowledge of possible situations obtaining in the speaker's conception of reality or of a

hypothesized universe”) [7, с. 57]), або деонтичними: „знання можливих ситуацій, пов’язаних із системою моралі, законів чи соціальних звичаїв” („knowledge of possible situations relative to some system of moral, legal or social conventions”) [7, с. 57]. Ця категорія включає в себе еквіваленти, представлені у Дж. Лайонза у вигляді об’єктивної епістемічної модальності та деонтичних модальних дієслів: *It is possible that John is in town* (епістемічна об’єктивна модальність). Властива модальність включає в себе „відношення між учасником стану справ та реалізацією стану цих справ” („the relation between a participant in a state of affairs and the realization of that state of affairs”) [7, с. 56], яка містить динамічні модальні дієслова здатності та бажання, а також деонтичні модальні дієслова (can, be able to, want, be willing to; must, have to; may, be allowed to): *Peter is perfectly able to solve this problem if he wants to*. Як і Дж. Лайонз, К. Хенгевельд пропонує різні підходи до епістемічної та деонтичної модальності: епістемічна модальність може бути суб’єктивною (як субкатегорія епістемічної модальності) чи об’єктивною, а деонтична модальність – або об’єктивною, або властивою. Як і М. Халлідей, К. Хенгевельд пояснює теоретичну значущість різних типів модальності на основі дихотомії між розумовими та міжособистісними особливостями лінгвістичної системи: епістемологічна модальність є міжособистісною, тоді як об’єктивна і властива – розумовою.

Інший підхід до об’єктивності та суб’єктивності модальності здійснив Р. Лангакер (Langacker). Суть його бачення полягає у різниці між концептуалізацією (значенні лінгвістичного вираження) та концептуалізатором (мовцем, який відповідальний за концептуалізацію). Тут об’єктивність чи суб’єктивність висловлення залежить від того, наскільки чітко концептуалізатор є присутній у його концептуалізації. Як стверджує Р. Лангакер, концептуалізатор завжди присутній до певної міри у своїй концептуалізації (концептуалізація – спосіб узагальнення людського досвіду, який мовець реалізує у висловленні) [8, с. 9–15]. Тим самим Дж. Лайонз (1977) та Ф. Пальмер (1979) стверджують, що епістемічна

модальність (вираження певного ступеня впевненості мовця в істинності своїх слів [2, с. 62]) та деонтична модальність (мовець висловлює свою волю стосовно поведінки суб'єкта речення [2, с. 62–63]) можуть бути суб'єктивними та об'єктивними. М. Халлідей (1970) вважає, що лише деонтична модальність може бути і суб'єктивною, і об'єктивною, а епістемічна – лише суб'єктивною. К. Хенгевельд (1988) дотримується думки, що епістемічна модальність може бути і суб'єктивною, і об'єктивною, а деонтична – ніколи не може бути суб'єктивною. На думку В. Фолі та Р. ван Валіна (1984), епістемічна модальність завжди суб'єктивна, а деонтична – завжди об'єктивна. Отже, англійські лінгвісти погоджуються в тому, що епістемічна модальність завжди суб'єктивна, тоді як деонтична – або суб'єктивна, або об'єктивна.

У своїй новій праці „Модальність у англійській мові” („Modality in English”) Ф. Пальмер виокремлює чотири типи модальності: епістемічну (epistemic), деонтичну (deontic), динамічну (dynamic) та очевидну (evidential) [14, с. 7–8], з яких дві перші носять суб'єктивний характер. Епістемічна модальність, за словами Ф. Пальмера, це „вираження можливості чи необхідності у заяві мовця” („expression of the judgment of possibility or necessity of a proposition by a speaker”) (*He must have already left*) [13, с. 50–58]. Деонтична модальність – „вираження мовцем можливості, дозволу чи необхідності, обов'язку дії, стану чи події” („expression of the judgment of possibility including permissibility or necessity including obligation of an action, state or event by a speaker”), де контроль над дією, станом чи подією зовнішній по відношенню до предмета мовлення (*Jill should go home. She looks tired*) [14, с. 7].

Ч. Сайбел також дотримується думки, що суб'єктивна модальність є відгалуженням епістемічної. Він стверджує, що „суб'єктивна та об'єктивна відмінність виявляє себе у двох різних напрямках епістемічної модальності” („subjective/objective distinction is made by slicing through a modal system in a different direction from that of the epistemic cut”) [18, с. 15]. Суть суб'єктивної модальності полягає у ствердженні знань мовця, що вкладені у висловленні та збігаються з реальністю. Ч. Сайбел наводить два приклади: *You can smoke. You*

may smoke. Обидва модальні дієслова епістемічні, однак у першому реченні мовець повідомляє, що певна влада чи установа дозволяють палити у даному місці (об'єктивна епістемічна модальність), а у другому – висловлює власний дозвіл палити (суб'єктивна епістемічна модальність).

Різницю у термінах, які стосуються одного і того самого поняття модальності, можна пояснити тим, що кожен учений має свій індивідуальний підхід та критерії вивчення даного явища. „Той факт, що існує багато різних підходів, свідчить про те, що різниця між суб'єктивною і об'єктивною модальністю в англійській мові ще не достатньо вивчена” („*the fact that there are so many divergent proposals indicates that the distinction between subjective and objective modality is not yet properly understood*”) [19, с. 1516]. У цьому зв'язку О.В. Зеленщиков зазначає, що „короткий розгляд деяких підходів до аналізу категорії модальності дає досить строкату і суперечливу картину” [2, с. 65].

Викладене дозволяє зробити такий **висновок**: автори граматики сучасної англійської мови: 1) розглядають модальність у межах лінгвістичної категорії, наголошують на наявності ланцюжкового відношення *мовець – пропозиція – дійсність*; 2) пропонують різні підходи до вивчення понять „об'єктивності” та „суб'єктивності”, застосовуючи компонентний аналіз висловлення, пошаровий аналіз речення, аналіз модальних дієслів, тощо; 3) зосереджують свою увагу на епістемічній та деонтичній модальності, які можуть бути як об'єктивними (констатація реальності), так і суб'єктивними – невід'ємна присутність мовця; 4) підкреслюють провідну роль мовця у встановленні різниці між об'єктивною модальністю та суб'єктивною модальністю.

Перспектива дослідження цього питання полягає у пошуках додаткових критеріїв визначення змісту зазначених вище аспектів мовної модальності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гаврилів Т. І. До визначення поняття модальності (на матеріалі модальних дієслів сучасної німецької мови) / Т. І. Гаврилів // Іноземна філологія. – Львів : Світ, 1997. – Вип. 110. – С. 69–77.
2. Зеленщиков А. В. Пропозиция и модальность / А. В. Зеленщиков. – М. : Книжный дом „ЛИБРОКОМ”, 2010. – 216 с.

3. Fintel K. Modality and Language / Kai von Fintel // *Encyclopedia of Philosophy*; second edition. – Detroit : MacMillan Reference USA, 2006. – 15 p.
4. Foley W. Functional Syntax and Universal Grammar / W. Foley, R. van Valin. – Cambridge : Cambridge University Press, 1984. – 416 p.
5. Halliday M. Functional Diversity in Language as Seen from a Consideration of Modality and Mood in English / M. Halliday // *Foundations in Language* 6, 1970. – P. 322–361.
6. Hare R. Meaning and Speech Acts / R. Hare // *Philosophical Review* 79, 1970. – P. 3–24.
7. Hengeveld K. Clause Structure and Modality in Functional Grammar / K. Hengeveld // *Ins and Outs of the Predication*. – Dordrecht : Foris, 1987. – P. 53–66.
8. Langacker R. Subjectification / R. Langacker // *Cognitive Linguistics* 1, 1990. – P. 5–38.
9. Lyons J. Deixis and modality / J. Lyons // *Sophia Linguistica* 12, 1983. – P. 77–117.
10. Lyons J. *Semantics* : in 2 vol. / J. Lyons. – Cambridge : Cambridge University Press, 1977. – Vol. 2 – 897 p.
11. Nuyts J. Epistemic Modality, Language and Conceptualization. A Cognitive-Pragmatic Perspective / J. Nuyts. – Amsterdam : Benjamins, 2000. – 449 p.
12. Nuyts J. Modality and the Layered Representation of Conceptual and Linguistic Structure / J. Nuyts. – *Linguistics* 31, 1993. – P. 933–969.
13. Palmer F. R. *Modality and English Modals* / F. R. Palmer. – London and New York : Longman, 1990. – 220 p.
14. Palmer F. *Modality in English: Theoretical, Descriptive and Typological Issues* / F. Palmer // *Modality in Contemporary English*. – Berlin : Walter de Gruyter, 2003. – P. 1–17.
15. Palmer F. *Mood and Modality* / F. Palmer. – Cambridge : Cambridge University Press, 1986. – 236 p.
16. Portner P. *Modality and Mood* / Paul Portner. – Washington : Georgetown University, 2008. – 263 p.
17. Quirk R. *A Comprehensive Grammar of the English Language* / R. Quirk. – London: Longman, 1985. – 1779 p.
18. Seibel Ch. Subjective Modality / Charles Seibel // *Kansas Working Papers in Linguistics*. – Kansas : Kansas University Press, 1980. – Vol. 5 ; № 1 – S. 15–21.
19. Verstraete J.-C. Subjective and Objective Modality: Interpersonal and Ideational Functions in the English Modal Auxiliary System / J.-C. Verstraete. – *Journal of Pragmatics* 33, 2001. – P. 1505–1528.